

AZ 1922-ES VÁLASZTÁSOK EREDMÉNYEI ÉS A HARMADIK BETHLEN KORMÁNY MEGALKOTÁSA

Az 1922-es nemzetgyűlési választások összesített eredményeit a szintézisek nem vagy csak nagyvonalakban adják meg. *Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században* c. könyvében csupán egyetlen adattal jelzi az Egységes Párt 1922-es győzelmét: az „összes mandátum 58%-át” nyerte az új kormánypárt.¹

Ormos Mária: Magyarország története a két világháború között c. könyve már több adatot tartalmaz: „Az 1922. május 28–június 11. között lebonyolított választásokon – írja – 245 helyből az Egységes Párt 143, az MSZDP 25, a KNEP 20 mandátumot szerzett. A keresztény politikai mozgalom súlyos vereséget szenvedett. Ennek egyik oka abban állt, hogy a királylátogatás után a KNEP szétszakadt, a másik, hogy szélesebb választóközönség számára rokonszenves új programot nem tudott kidolgozni. A többi hely a kisebb pártok és a pártonkívüliek között oszlott meg.”²

Itt két probléma van. Egyrészt, hogy a KNEP 20 mandátuma nem felel meg a valóságnak. Másrészt, hogy a KNEP nem kétfelé, hanem háromfelé szakadt. Először 1922. január elején Andrássy és csoportja lépett ki és egyesültek Friedrich pártjával. Ők a választásokon 12 mandátumot szereztek. A kormányt támogató KNEP, amelyet Huszár Károly és Ernst Sándor vezetett 15 mandátumot szerzett. A másik ellenzéki KNEP pedig, (akiket a volt keresztényszocialisták alkottak) – amelyet Haller István vezetett – 8 mandátumot kapott.

Szabó Ágnes: A konszolidáció kezdete – 1922. c. tanulmányában összegzésként ez áll: „A 245 tagú országgyűlés a politikai pártállását tekintve 166 kormányt támogató, 76 ellenzéki, három közömbös párton kívüli képviselőből állott. A mandátumok pártok szerinti megoszlása: Egységes Párt 140, Huszár–Ernst-párt 15, Heinrich-párt 2, kormányt támogató pártonkívüli 9, Friedrich–Andrássy-párt 12, Haller-párt 8, Rassay-párt 8, Batthyányi-párt 2, Vázsonyi-párt 4, ellenzéki pártonkívüli 17, MSZDP 25, „közömbös” pártonkívüli 3.”³

Paksy Zoltán: Választások Bethlen módra – 1922 c. legújabb tanulmánya már a *Hubai László: Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000* c. könyv választási adataira alapján jól szerkesztett táblázatokban összegzi az országos és a budapesti választási eredményeket. Az ő pártokra vonatkozó mandátumszámai meg-

¹ Romsics, im.: 224.

² Ormos, im.:103–104.

³ Szabó, im.: 104.

egyeznek Szabó adataival. Persze e táblázatokban is vannak hibák. Például az 1. táblázatban még szerepel a 48-as Kisgazdapárt, amely ott 1 mandátumot szerzett. E párt már nem található a parlamenti mandátumok pártok szerinti megoszlását bemutató táblázatban. A magyarázat az, hogy a 48-as Kisgazdapárt szarvasi jelöltje, Borgulya Pál a győzelem után visszalépett az Egységes Pártba. Szabó és Paksy adatai között a lényeges különbség, hogy az utóbbi csak pártonkívüliekről ír, és azok számát 28-ban adja meg.⁴ Mint a korabeli sajtóösszegzésekből látni fogjuk a Szabó Ágnes által kormánytámogató és az ellenzéki pártonkívüli képviselők kategóriájának használatával pontosabban vázolhatjuk a kormánypártok és az ellenzék közötti erőviszonyokat.

A június 11–12-én megrendezett pótválasztások után a Szózat a következő összesített eredményekről számolt be. A nemzetgyűlés 245 mandátuma akkor a következőképpen oszlott meg:

Egységes Párt	139
KNEP (Ernst-Huszár csoportja)	17
Nemzeti Polgári Párt (Heinrich Ferenc	2
Kormányt támogató pártonkívüli	8
<hr/>	
Kormánypárti összesen	165
MSZDP	24
Andrássy-Friedrich Párt	12
KNEP (Haller csoportja)	8
FKFPP (Rassay-párt)	9
Nemzeti Demokrata Párt (Vázsonyi-párt)	4
Függetlenségi 48-as Kossuth Párt (Batthyányi-párt)	3
48-as Kisgazdapárt (Herczeg-párt)	1
Zichy-párt	2
Ellenzéki pártonkívüli	10
<hr/>	
Ellenzéki összesen	73
Függőben	7 ⁵

A 7 függőben lévő mandátumon a második pótválasztáson a titkosan szavazó városi választókerületek akkor még be nem érkeztek eredményeket értették. E statisztika kihagyta a Magyarországi Munkáspárt (Dénes István) mandátumát.

A Szózat, 1922. június 15-i száma már azt írta, hogy az Egységes Párt és a kormánytámogató pártok és pártonkívüliek 167 mandátumot szereztek. Ez az eredmény úgy jött ki, hogy ekkor az Egységes Pártnak 139, a KNEP kormánytámogató csoportjának 12, a Budapesten indult Keresztény Egység Tábornak (Wolf-párt) 4, a

⁴ Paksy, im.: 104–107.

⁵ Szózat, 1922. VI. 14, 2.

Nemzeti Polgári Pártnak (Heinrich-párt) 2, és a kormánytámogató pártonkívüliek 10 mandátumot szereztek.

A Szózat összeállítására szerint az ellenzéki pártok összesen 77 mandátumot szereztek. Ebből az MSZDP 25, a Keresztény Kisgazda- és Földműves Párt (Andrássy-Friedrich) 12, a Függetlenségi Kisgazda- Földműves és Polgári Párt (Rassay) 9, a KNEP ellenzéki része (Haller-párt) 8, a Nemzeti Demokrata Párt (Vázsonyi-párt) 6, a Zichy-párt 5, a Függetlenségi- 48-as Kossuth Párt (Batthyányi-párt 2, a 48-as Kisgazdapárt (Herczeg-párt) 1, és a pártonkívüli ellenzékiek 8-at. Ez összesen 244 mandátum. Ekkor még hiányzott a beregszászi választókerületben megismétlődő választások eredménye. Ezért a Szózat szerint a kormánypárt, a kormányt támogató pártok és pártonkívüliek a nemzetgyűlési mandátumok „*több mint kétharmad részét*” megszerezték. Ez igaz volt! Ezért is írtuk, hogy Szabó Ágnes adatai figyelemreméltóak! Ezért is lett e könyv címe: „*A bethleni kétharmad.*”

A Szózat szerint ez azt is jelentette, hogy az ország választópolgársága „*túlnyomó nagy többséggel a keresztény irányzat mellett nyilatkozott meg.*” Ezt nemcsak az Egységes Párt és a többségi KNEP minden képviselőjére, hanem a Keresztény Egység Táborára, az Andrássy-párt és kormánytámogató pártonkívüli képviselőkre is értették. Így az ő számításaik szerint a keresztény alapon álló képviselők száma 199 volt. Szerintük a keresztény eszmét nem tekintették politikájuk alapjának az MSZDP, a Vázsonyi-párt, a Rassay-párt és a 48-as Kisgazdapárt képviselői. Ők összesen 45-en voltak.⁶

Ezzel szemben a liberális pártok és lapok azt állították, hogy ezt az óriási kormánytöbbséget csak az újból bevezetett vidéki nyílt szavazásnak, a kormánypárt és a közigazgatás, illetve az ÉME és a MOVE által elkövetett törvénytelen ségek sokaságának köszönhetik. Erre a Szózat azt válaszolta, hogy a titkosan szavazó városi körzetekben is 15 mandátumot szerzett a kormánypárt, illetve a kormányt támogató jelöltek. Velük szemben pedig az ellenzék e titkosan szavazó városokban is csak 14 képviselőt tudott megválasztatni. Ez az eredmény – írták – a „*kormány részére teljesen kielégítő, az ellenzékre pedig egyenesen lesújtó.*”

A Szózat 1922. június 17-i számának vezércikkében *Zsilinszky Endre: A mérleg* c. cikkében a választások mérlegét vontta meg. Korábbi cikkéhez képest nem írt sok újat. Elismerte, hogy a szociáldemokraták az ő várakozásukkal ellentétben kétszer annyian kerültek be a parlamentbe. A szociáldemokrata képviselőkről megállapította, hogy lényegében a „*párt jobbszárnyából kerültek a Házba.*” Ezért remélte, hogy a párt parlamenti frakciója „*kevésbé lesz szélsőséges, mint sajtójuk és kevésbé lesz szélsőséges a különböző radikális-liberális csoportoknál.*”

Szerinte a liberálisok abban reménykedtek, hogy a volt nemzetgyűlés agrárius vonásai el fognak halványulni. Ez – írta – nem teljesült. Sőt! Az Egységes Párton belül – bár a volt kisgazdák közül többen kiestek, „*talán több, is mint helyes.*” Bekerült

---

⁶ *Szózat*, 1922. VI. 15, 5.

azonban a pártba „*egy pár nagyon kiváló gazdasági és elsősorban agrárius szakember.*” Ezért a volt Kiszgazdapárt megmaradt képviselőinek csak arra kell majd vigyázniuk, – írta – hogy az Egységes Párt „*valóban le ne térjen az agrárius gazdasági tájékozódás útjáról.*”

Zsilinszky szerint a liberálisok másik reménye az volt, hogy az új nemzetgyűlésben a „*keresztény célkitűzés fog elhalványulni.*” Ebben is csalódtak, csak nem vallják be. Mert ha az Egységes Párt „*agrárius többsége kétharmadnyi,*” akkor a nemzetgyűlés „*határozottan keresztény alapon álló többsége négyötödnyi.*” Ezen az alapon remélte, hogy a kormánnyal még a keresztény ellenzék is együtt fog működni. Ehhez be kell lássák, – írta – hogy a szélső legitimizmus irányvonala megbukott. Ezért már az ország sorsát nem befolyásolhatják. Szerinte az Egységes Párt a „*Wolff–Ernst–Huszár-csoportokkal együtt nemcsak az agrárreszmének, hanem a szociális haladásnak és a keresztény uralmi akaratnak és erőnek is olyan sziklavára, amelyet bevenni nem fog az ellenzék.*”⁷

A választások pontos eredményét azért sem lehetett még felmérni, mert a dupla mandátumok tulajdonosai csak a nemzetgyűlési igazolás után voltak kötelesek nyilatkozni, hogy melyik mandátumukat tartják meg. De az már akkor látszott, hogy öt választókerületben lesz időközi választás: Baracson, Hódmezővásárhely II. kerületben, Kiskundorozsmán, Nyíregyházán és Vasvárott.⁸

A beregszászi választókerületbe június 15-re ismételt kiírt választást pedig újra elhalasztották. Báró Perényi ugyanis visszalépett. Így a mandátumot a Rassay-párti Nagy Ernőnek kellett volna átadni. Ennek elkerülése érdekében – kommunista agitációra hivatkozva – az egész Bereg megyei választási bizottság lemondott.⁹ Természetesen ez is a közigazgatás törvénytelen lépése volt! Mint láttuk ez jellemző volt az egész választási kampányra és a kormánypárti győzelem kierőszkolására.

Mindezek miatt az új nemzetgyűlés összeülésekor még nem volt végleges a választások eredménye. Az csak az e kerületekben lebonyolított nyári választások után vált véglegessé. Ezekkel itt már nem tudunk foglalkozni. Mindezek miatt fogadjuk el a Hubai-féle választási atlaszra támaszkodó Paksy tanulmányban közölt adatokat. Ennek lényege, hogy az Egységes Pártnak 140, az azt támogató KNEP-nek (a Huszár-Ernst-csoportnak) 15, a kormányt támogató Nemzeti Polgári Pártnak (Heinrich-párt) 2, a fővárosi Keresztény Egység Táborának 4, a Nemzeti Polgári Pártnak (Heinrich-párt) 2, és a kormánytámogató pártonkívülieknek 10 mandátuma volt. Tehát a kormánytámogató pártok és pártonkívüliek összesen 173 mandátumot szereztek. Ez azt jelentette, hogy az Egységes Párt és szövetségesei megszerezték a parlamenti mandátumok kétharmadát. Ezt nevezzük mi a „*bethleni kétharmad*”-nak!

---

⁷ *Szózat*, 1922. VI. 17, 1.

⁸ *Szózat*, 1922, VI. 17, 5.

⁹ *Szózat*, 1922. VI. 18, 1.

A Nagyatádi-csoport elégedetlensége

Ezt a témát már érintette a szakirodalom. *Ormos Mária: Magyarország a két világháború korában* c. nagysikerű könyvében a választási eredmények legfontosabb adatai után ezt olvashatjuk: „A kormánypártnak kényelmes többsége volt a parlamentben. Az igazi változást azonban nem ez jelentette. Ez a párt képviselői összetételének gyökeres megváltozásában állt. Az igazi kispapok, a csizmások jórészt kimaradtak, már csak hírmondók voltak a nemzetgyűlésben. A helyüket birtokosok, főispánok, magas rangú tisztviselők, Bethlen hívei foglalták el. Mellettük kisebbségként voltak jelen a Gömbös-csoport radikális jobboldali képviselői, valamint a maradék hiteles kispapok.”¹⁰ *Paksy Zoltán: Választások Bethlen-módra – 1922* c. tanulmányában szintén megemlíti ezt a problémát: „A kispapok kiszorítását a politikai hatalomból leginkább a 'csizma', azaz a paraszti származású képviselők megfogyatkozása jelezte. Ez a párton belül nagy elégedetlenséget keltett.”¹¹ Így volt-e? Tényleg csak hírmondónak maradt néhány parasztképviselő? Valóban teljesen kiszorították őket a politikai hatalomból? Az alábbiakban e kérdésekre keressük a válaszokat.

Már a május 28-án lebonyolított választások után kiderült, hogy több parasztképviselőt, – aki személy szerint is kötődött Nagyatádihoz – nem választottak meg. Annak ellenére, hogy ők voltak az Egységes Párt vezetőségének a hivatalos jelöltjei, sok választóközterben nem őket, hanem a párt programjával induló, de nem hivatalos jelöltekkel választották meg. Sok esetben éppen Bethlen, Klebelsberg és Gömbös politikai machinációi miatt, vagy a megyei, illetve járási úri középosztály támogatásával. Ez a parasztság képviselőinek, az ún. „csizmásoknak” urak általi kiszorítása volt, amire Nagyatádi május 21-én elmondott beszéde is utalt.

Az első választási forduló eredményeinek ismeretében, de még a második forduló előtt *A Kispap* c. hetilap egy vezércikke már elismerte, hogy „bizonyos szorongó aggodalommal nézünk a magyar nemzetgyűlés működése elé.”¹²

E hetilap a június 11-i vezércikkében azonban már nyíltan hangot adott a Nagyatádi-csoport elégedetlenségének: „Mi kispapok nem titkolhatjuk elégedetlenségünket,” mert a mi óriási táborunk „nem lesz kellő módon képviselve saját kebeléből választott képviselőkkel a nemzetgyűlésben.” Ennek okát abban látta, hogy az ún. „csizma kispapok közül sokan kimaradtak. Új ember pedig alig egy-kettő jutott be közülük.” „Valami titkos kezek működését látjuk a háttérben, – irták – melyek direkt a csizma képviselők kiszorításán dolgoztak.”¹³

A visszaesés fő okának azonban a kispapok, – a kis- és középparasztság – szervezetlenségét és nemtörődömségét nevezte e cikk. A volt parasztképviselők újbóli meg-

¹⁰ Ormos, im.:104.

¹¹ Paksy.: 108.

¹² *A Kispap*, 1922. VI. 4. 1.

¹³ Ezt a részt közölte Paksy: i.m.: 108.

választását – írta – a választójogi rendelet azon hiányossága is akadályozta, hogy a „*vidéki nyílt választásoknál nem mondta ki a szavazás kötelezőségét.*”

Állította: ahol „*csizmás képviselőjelölt volt, ott egy-egy kerületben ezrekre megy azok száma, akik vagy nemtörődomségből nem szavaztak, vagy elkéstek a szavazásról.*” Ugyanis „*a tág jogkörrel rendelkező választási biztosok*” sok választókerületben a meghirdetettnél hamarabb zárták be a szavazókörteteket. Ezzel rámutattak az egyik leggyakrabban előforduló törvényteleniségre.

Öntudatosan kijelentették: „*látjuk és tudjuk mi történt velünk, és még nagyon korán nevetnek azok, akik azt hiszik, hogy sikerült nekik a parasztot úgy falhoz állítani, hogy arról nem is tud semmit.*”

Úgy vélték: a csizmás képviselők nélkül a nemzet „*többségét képező kispazda- és földmunkásnép jogos érdekeit sem megvédeni, sem előmozdítani nem fogja tudni a nemzetgyűlés.*” Azt is látták, hogy elsősorban az új egységes párti képviselők voltak azok, akik „*nemcsak meggátolták a csizmások nagyobb számban való*” nemzetgyűlésbe kerülését, hanem ők voltak azok, akik „*kiszorították a régi csizmás képviselők nagy részét is*” a törvényhozásból.

Az agrár-demokrata parasztképviselők kiszorításáért tehát nem a Bethlennel kötött kompromisszumot kárhoztatták, hanem azokat a tömegeket, akik nem mentek el szavazni, vagy akik „*rosszul éltek*” szavazati jogukkal. E vezércikk szerint így ők lettek saját maguk és „*osztályuk legnagyobb ellenségei.*”¹⁴ Ez csak részben volt őszinte szembenézés a történetek lényegével: arról nem írtak, hogy mindez elsősorban a vidéken bevezetett nyílt szavazásból és a közigazgatás parasztságot megfélemlítő gyakorlatából következett.

A Kispazdának ez a száma már megírta, hogy a június 1-i második választási fordulóban a következő 9 „*kispazda*” lett képviselő: Zeőke Antal (Gyoma), F. Szabó Géza (Bia), Hír György (Hercegfalva), Csontos Imre (Karcag), Forgács Miklós (Megyaszó), Neubauer Ferenc (Somogynagybajom), Csizmadia András, (Orosháza), Nagy János (Tamási) és Renczes János (Tolna). E 9 „*kispazda*” képviselőből 3 volt új képviselő: F. Szabó Géza, Neubauer Ferenc és Csizmadia András.¹⁵ Közülük Neubauer ügyvéd volt Kaposvárott, de 1909-től kezdve támogatta a Kispazdapártot. E példával is érzékeltetjük, hogy a „*kispazda*” jelzővel nem csak a parasztképviselőket illették, hanem azokat, akik Nagyatádi csoportjához tartoztak. A május 28-án lebonyolított első fordulóban megválasztott agrárdemokrata képviselőkkel együtt – saját számításaink szerint – az Egységes Párton belül mintegy 30-35 főt számlált a Nagyatádit és politikáját támogató csoport.

A választások eredményeként az Egységes Párton belül megváltozott erőviszonyok ellenére Nagyatádi és csoportja továbbra sem adta fel programját. A Magyar Falu 1922. június 11-i „*Győzött a kispazda-program*” c. vezércikke állította: mivel a

¹⁴ *A Kispazda*, 1922. VI. 11, 1.

¹⁵ *A Kispazda*, 1922. VI. 11, 1.

kormánypárt programja a Kisgazdapárt programját vette át, ezért annak feladata azt végrehajtani. *„A kormánynak kötelessége, – írták – hogy azt a többséget, melyet a kisgazdapárt programjával sikerült magának megszereznie, olyan törvények megalkotására használja, mely a kisgazdapárt programjának szellemében, annak megvalósítását van hivatva előmozdítani. (...) A kisgazdaprogram az ország gazdasági életének fejlődésében egy újabb fokozatot jelent és pedig a hűbéri nagybirtokrendszerrel ellentétben, a gazdasági demokráciát, az előjogok helyett az emberi és gazdasági egyenlőséget, az erők szabad kifejtését, a munka, a szorgalom, a tehetség szabad érvényesülését, megbecsülését és boldogulását.”*

E követelések lényegében polgári demokratikusak voltak. Ez Nagyatádi és csoportja elveik melletti kitartását jelezte. E cikk szerint az újonnan megválasztott képviselők kötelessége, hogy a kisgazdapárt programját megvalósítsák. E cikk így fejeződött be: a parasztpolitikusoknak *„óriási felelősség, milliók érdekeinek terhe fekszik a vállukon, de nagy hatalmat ad nekik milliók bizalma és szeretete.”*¹⁶

A Kisgazda június 18-i *„Egy kis szemrehányás”* c. vezércikke már elismerte: Nagyatádinak *„sok jó és hűséges katonája elbukott”* a képviselőválasztásokon. Ők a *„magyar népnek is hűséges szolgálói voltak.”* Ezáltal a parasztság – írta – *„saját maga zárta be maga előtt azoknak az ajtóknak egy részét, amelyeken keresztül az ő boldogulása felé lehetett volna haladni, az ő jogait lehetett hathatósabban védeni és az ő érdekeit lehetett munkálni.”*

Ennek ellenére a kárörvendőknek öntudatosan üzenték: *„a kisgazdapárt nem semmisült meg. Nem fog megsemmisülni még akkor sem, ha egy-egy magyar vármegyében csak három-négy józanul gondolkodó kisgazda maradt is.”*

Témánk szempontjából fontos állítása a cikknek, hogy a *„Kisgazdapárt, mely ma az egységes pártban van, de saját programja alapján áll, ha megfogyott is a lefolyt küzdelemben, de meg nem törött és meg nem törik.”*

Tehát e cikk már nem azt állította, hogy győzött a Kisgazdapárt programja, hanem csak azt, hogy a Kisgazdapárt az Egységes Pártban van és saját programja alapján áll! Ez fontos pontosítás volt! Nagyatádiék relatív önállósághoz való ragaszkodását bizonyítja.

A cikk vitába szállt azokkal a paraszti tömegekkel, akik a választási küzdelemben elfordultak tőlük, mert az elmúlt két év nem eredményeket, hanem csak magas adóztatást hozott. Több példával bizonyította, hogy ez nem igaz. A háború előttihez képest – írta – kevesebbet adóztak a 10-15 kat. holdas parasztok. Így volt ez a föld- és a boradóval is. Az adót a parasztság – írta – az inflálódo korona miatt érzi soknak. Rámutatott, hogy az 1921 augusztusában elfogadott progresszív vagyonváltságot is a Kisgazdapárt vívta ki, amely kedvező a szegény- és kisparasztságnak. Az eredmények között említette a községi szeszfőzdék létesítésének lehetőségét, a magánhasználatra való dohánytermesztést, a mezőgazdasági termények rekvirálásának és árma-

¹⁶ *Magyar Falu*, 1922. VI. 11, 1.

ximálásának 1921 nyarától való megszüntetését. E cikk is azzal fejeződik be, hogy a Kisgazdapárttól elfordult paraszttömegek saját maguk alatt vágják a fát, mikor „*sáját véreit segíti kiszorítani a nemzetgyűlésből.*”¹⁷

A Világ szerint az Egységes Párt Nagyatádi-csoportjának mintegy 20 képviselő-jelöltjét nem választották meg. Nagyatádi hívei szerint ennek elsődleges oka az volt, hogy e jelölteknel elmaradt a központi pártvezetés kellő támogatása. Ezért elsősorban Gömböst hibáztatták. Hangoztatták, hogy ezért a párt június 17-re tervezett első frakcióértekezletén élesen el fogják marasztalni Gömböst és a párt „*hivatalos választási apparátusát.*”¹⁸

E hírt a másnapi Szózat „*Nincs ellentét Gömbös és a régi kisgazdák között*” c. cikke -rágalomnak minősítette. Gömbös „*politikai pályájának kezdetétől fogva – írta – a kisgazda-társadalommal való kooperáció, szoros együttműködés szükségességét hirdette.*” A Világ e hazugsággal a „*demokratikus és agrárgondolat*” képviselői közé igyekszik éket verni. Ez nem fog sikerülni, – írta – mert ezt meghiúsítja az a bizalmas barátság, mely Nagyatádit és Gömböst összefűzi.¹⁹

A Nagyatádi-csoport elégedetlenségét a két hetilapjukban megjelent és általunk idézett cikkek jól dokumentálják. A Gömbössel és az általa vezetett választási apparátussal szembeni elégedetlenségük is tény volt. Ennek ellenére az Egységes Párt képviselőcsoportjának június 17-én megtartott értekezletén a nagyatádisták nem támadták Gömböst. Ugyanis – mint látni fogjuk – Bethlennek a kormányalakítási tárgyalásoknál e feszültségeket sikerült háttérbe szorítania.

Vita a leendő kormány orientációjáról

E kérdésről már a választások második fordulója után megkezdődött a vita a sajtóban. Az Újság június 3-ai vezércikke már az „*Új kormánypolitika*” c. jelent meg. Azt írták, hogy a választások eredményétől függetlenül a Tanácsköztársaság után kialakult keresztény politika megbukott. Elismerték, hogy a választások előtt az Egységes Pártot is elkerülhetetlen volt a keresztény jelzővel ellátni, de a választások után az lemondhat erről a jelzőről. E cikk szerint a kormánynak „*többsége van, de politikája nincs. Azt a kétkulacsosságot, amely eddig tartotta, nem folytathatja. Liberális szólam kíséretében a reakciós kormányzás lehetetlen immár. Lehetetlenné teszi az ellenzék, és lehetetlenné teszi a kormánypárt is.*” Állították: az új nemzetgyűlésnek „*liberális többsége van.*” Ha a pártkereteket szétszabdalnák, és a természetes elhelyezkedést lehetővé tennék, akkor – szerintük – létre lehetne hozni egy többségi liberális kormánypártot. Ebben az esetben még egy új Bethlen kormányt is el tudtak képzelni, mert az „*őszin-*

¹⁷ *A Kisgazda*, 1922. VI. 18, 1–2.

¹⁸ *Világ*, 1922. VI. 14, 3.

¹⁹ *Szózat*, 1922. VI. 15, 6.

tén liberális Bethlen épp úgy maga mellé paktálhatja a liberális ellenzéket, ahogy magára dühítette.” Ezért – írták – szívesebben látnák Bethlen „kettős malma közül a liberális malom járatását.”²⁰ E cikk a volt Tisza-féle Munkapárt mérsékelt liberális politikai csoportja óhajait, illetve befolyásolási szándékát jelenítette meg. A választásokon legitimitást szerzett pártok, főleg az Egységes Párt kereteit megbontani azonban életveszélyes politikai műtét lett volna.

Az Újság értékelésével szemben állt Zsilinszky Endre: *Győzelem* c. vezércikke, amely június 7-én jelent meg a Szózatban. A választások még nincsenek befejezve, – írta – de a „győzelmet Bethlen István és az egységes párt már elkönnyvelheti, (...) mert megvan az abszolút többsége.”

„Nagy lelki nyugalommal néztük a választások lefolyását, – írta – mert biztosak voltunk benne, hogy annak az eszmének, amelyet az egységes párt képvisel, annak a vezéri képességnek, amely Bethlen Istvánban egyre szuggesztívebb erővel bontakozik ki, annak a nagy magyar eleven erőnek, mely az egységes pártban tömörült, meg kell szereznie a győzelmet.” Zsilinszky e fennkölt szavakat minden morális megfontolás nélkül használta: Ő, aki csak kormányzati és hatósági eszközök, illetve erőszak igénybevételével tudta legyőzni ellenjelöltjét, az agrárszocialista Mezőfi Vilmost.

Az addigi adatokból az új magyar törvényhozás kontúrjait három pontban foglalta össze: 1. A „puccsista legitimizmus teljesen és véglegesen megbukott,” mert a „mai alkotmányos rend teljes felborítására készültek.” 2. Szerinte az MSZDP előretörése főleg a demokrata, valójában a „szélső kapitalista s majdnem egészen zsidó radikális–liberális frakcióval szemben” történt. A „jövendő gazdasági kialakulása, – írta – az agrárius átértékelődés és egy antiliberális gazdasági rendszernek állandósulása szempontjából a szociáldemokraták előnyomulása elsősorban a gazdasági liberalizmusnak a veresége.” A mai időkben – írta – a szociáldemokratáknak mindenekelőtt „magyaroknak kell” lenni. Nem folytathatják azt az „egész világon páratlanul álló, szinte tökebarát színezetű szocializmust, amelyet csináltak zsidó vezérek vezetése alatt régebben, egészen magukévá tévén a Jászi-féle radikalizmusnak szélsően liberális és mindig csak a birtokos osztályt s a történelmi rétegeket gyalázó és üldöző tanait. A radikális liberalizmus és a liberális kapitalizmus csatát veszített csakúgy, és csakolyan teljesen, mint a puccsozó legitimisták.”

A harmadik fontos tényezőnek az új nemzetgyűlésben „az erős nemzeti gondolatnak és az agrárgondolatnak hatalmas” előrenyomulását látta. „A magyar lelkiismeret lassan ébred” – írta a cikke végén – de abban biztos volt, hogy azt már „elaltatni többé nem lehet soha.”²¹ E cikk tükrözi szerzőjének jó ítélőképességét, de egyoldalú, fajvédő hitét, antiszemitizmusát, romantikus antikapitalizmusát és elfogultságait is.

Zsilinszkyvel szemben a Népszava június 8-i számában megjelent vezércikk, keményen kritizálta a kormányt és a keresztény politikát. E cikk azzal magyarázta az MSZDP választási sikerét, hogy annak szavazói nem kizárólag munkások voltak,

²⁰ *Az Újság*, 1922. VI. 3, 1.

²¹ *Szózat*, 1922. VI. 7, 1.

hanem kispolgárok is, mert a keresztény kurzus eddigi uralma nagyon megnövelte a nyomorgók számát. Az ipart és a kereskedelmet elsorvasztották, a kultúra forrásait eliszaposították, világhírű művelőit tehetségtelen senkik kedvéért kiüldözték. A meddő kurzus helyett termékeny államéletre vágyik a magyar társadalom – írták – és ez a vágy sorakoztatta fel az MSZDP mögé a nem szociáldemokrata társadalmi csoportokat. Ettől a kormány megijedt és jobboldal felé sandít, hogy ellensúlyozza a szociáldemokrácia előretörését.²²

E bátor cikkre a Szózat válaszolt. *„A Népszava és a kormányorientáció”* című vezércikkben arról írtak, hogy az MSZDP-nek a nemzetgyűlésbe való bevonulásától a magyar közgondolkodás a *„demagógia és agitáció hangjának elejtését, a komoly polémia és kritika fegyvereinek használatát várta. A pártsajtó azonban mintha lehiútené várakozásunkat harci eszközeivel.”* Majd hosszan fejtegette, hogy nem a kurzus, hanem a forradalmak *„méhében született a trianoni béke.”* Az vette el *„termelő szántóinkat, ércceket és erdővel gazdag hegyeinket, munkahelyeinket, gyárainkat, városainkat.”*

E cikk szerint a Népszava demagóg vádjával szemben *„fehéren áll a keresztény politika és a kormányzat. (...) Egyetlen igaz érték nem hullott az emigráció szemétkosarába, idehaza pedig a fájvédelem nagy gondolatának nevében életre nőtt egy új, erőteljes sajtó, eltűntek a régi zsaroló orgánusok, ...”* Ezért – írták – nem vállalhatják az *„ország gazdasági dekomponálásának, a szociális nyomorúság előidézésének vádját. Azért azok a felelősök, akik előkészítői voltak Trianonnak.”*

„A börtön, a deportálás, a titkos rendőr, a kényszer, az üldözés vádjával nem foglalkozunk” – írták. Arra – szerintük – rácsfol az MSZDP 24 mandátuma. Egyébként pedig a kormányzat *„sem jobbra, sem balra nem orientálódik. Megy egyenesen a maga célja felé:”* mert *„maga mögött tudja az ország erőinek javát.”*²³

Ennek ellenére a Népszava június 9-i számában még bátrabb vezércikk jelent meg a *„Kivételes rendeletek – kivételes hatalom”* címen. Ebben rámutattak, hogy az 1912. évi LXIII. törvénycikk korlátlan hatalmat biztosított a kormánynak a háború idejére. Erre a törvényre támaszkodva a háborús kormányok megszámlálhatatlan sokaságú rendeletet alkottak, amelyet a háborúval magyaráltak. Ezt az eszközt és módszert fokozott mértékben vették igénybe az ellenforradalmi kormányok és e kivételes törvényekre, és rendeletekre támaszkodva fosztották ki a *„birtoktalan”* osztályokat és *„teremtették meg az ellenforradalmi rémuralmat.”* Joggal állapították meg, hogy az ún. *„gyorsított”* törvénykezés, amelyet a közemberek véstörvényeseknek neveztek: az internálás, a rendőri felügyelet, az esküdtbíróóság szüneteltetése, a cenzúra, a munkásbiztosítási önkormányzat szüneteltetése, a közszabadságok elkobzása, az állampolgári jogok felrúgása, általában: a törvények uralmának erőszakos fölforgatása, mind, mind a háborús kivételes törvényre épült. Mindez rengeteg szenvedés, *„tengernyi vér és könnyözön forrásává vált.”* Rámutattak: a békeszerződés megkötése után egy évvel

²² *Népszava*, 1922. VI. 8, 1.

²³ *Szózat*, 1922. VI. 9, 1–2.

e törvényeknek és rendeleteknek meg kellett volna szünniük, de azt az első Bethlen-kormány 1922. július 16-ig meghosszabbította a nemzetgyűléssel. Ezért is kifogásolták, hogy a kormány a sok ezer kormányrendeletből, azokban a napokban csak 2.500-at helyezett hatályon kívül. Ez nem fogja kielégíteni a közvélemény várakozását, – írták. Sőt! Ha csak ezt teszi a kormány, akkor „szembe fogja magával találni az egész országot.”

Tehát a Népszava a kivételes törvények, és az azokhoz kapcsolódó kivételes rendeletek teljes eltörlését sürgette. Ezek közül is *elsősorban a numerus clausus, a titkos alakulatok, a zsúfolt börtönök, az internálótáborok, a telefon-, a távirat- és levélcenzúra eltörlését követelték.* Arra is hivatkozva, hogy „modern, szabad kultúrállamot kell teremteni a rendőrállammá süllyesztett Magyarországból!”²⁴

E vezércikke miatt a soros sajtóügyész indítványozta a vizsgálóbírónál a lap elkobzását. Ez utóbbi elrendelte a lap összes példányának elkobzását, mert az úgymond „szélsőséges hangon (...) támadta a fennálló törvényeket és lázított a társadalmi rend ellen.”²⁵

A Szózat „Wertheimkassza és kalapács” c. vezércikke megállapította: a Népszava „hü maradt múltjához, forradalmasító tevékenységéhez.” Újra megírta: nem ezt a hangot várták az MSZDP parlamenti párttá válásától, hanem a polgári közgondolkodás is „egy komoly, szélesen megalapozott szociális programot, nagy népjóléti kérdések fölvetését” várta, amelyben a „legszélsőségesebb érzelmi és politikai ellentétek dacára is egy közös alkotó munka alapjai megszületnek.”

E cikk állította: a nemzetgyűlésbe bekerült MSZDP „nem hozott politikai koncepciót, nem hozott új stílust, nem hozott semmi alkalmazkodó belátást.” Ezért szerintük az MSZDP-nek, mint parlamenti pártnak „nem az alkotás, hanem a támadás fog karaktert szabni. Nem a tömegnyomor enyhítése, az égető munkásproblémák fölvetése a fontos, hanem a magyar állami rend ellen való hadüzenet. Nem a tömegjólét emelése lendíti hadsoraikat, hanem a numerus clausus megszüntetésének vágya.”

E cikk azt is írta, hogy ezzel a politikájával az MSZDP szembekerül saját programjával és a marxista ideológiájával. Ugyanis e követelésekkel „a zsidó plutokrácia harci” törekvései és politikai felvonulása mellé került. „A zsidó Wertheim-kassza rohamtámadását a kalapács támogatja” – írták. „Támogatja pedig, úgy látszik, egy idegen fajiság titkos egysége és szolidaritása nevében, mely a magyar államgondolat lezúzásával akar impériumot verni a keresztény politikai gondolat romjain.” Íme, a fajvédők egyik klasszikus antiszemita vádja a munkáspártokkal szemben: a zsidó származású munkásvezetők faji alapon titkos szövetségben vannak a zsidó tőkéssekkel. Ezért és nem a munkásság érdekeiért küzdenek.

A cikk végén még egyszer így összegezték véleményüket: az MSZDP-től „nem a forradalmi radikalizmus kiegészítését, az idegen faji szempontok szolgálatát, a szente-

²⁴ Népszava, 1922. VI. 9, 1.

²⁵ Szózat, 1922. VI. 10, 3.

*sített törvények destruálását, hanem tömegpolitikai szempontok erőteljes kihangsúlyozását várta mindenki, de várta elsősorban a rájuk szavazó tömeg, amelyet a forradalom mozgásterületébe szédíteni akarni nemcsak bűn, hanem – hazaárulás.*²⁶

E durva támadás és már a hazaárulás vádját is megfogalmazó cikk ellenére a Népszava a június 10-i „*A kivételes törvények és rendeletek*” vezércikkében is ezzel a kérdéssel foglalkozott. Igaz, visszafogottabban, mint az előző napon. Megírták, hogy ezen állapotokra való rámutatást állampolgári kötelességük volt megtenni. Ezért egyrészt elkobozták az előző napi Népszavát. Másrészt pedig a „*denunciálás, rágalmazás és vádaskodás sarát dobják*” feléjük az ellenségeik. Az ilyen támadások – írták – a „*páni félelmet mutatják inkább, mint az igazságot, vagy jogszerűséget.*”²⁷

Az új nemzetgyűlést 1922. június 18-án Horthy Miklós kormányzó nyitotta meg. A Szózat *Zsilinszky Endre: Megnyíló kapuk előtt* c. vezércikkében foglalkozott az új nemzetgyűlés feladataival. Ezt egyfajta lezárásának is tekinthetjük a kormány orientációjáról folytatott vitának.

„*Le kell zárunk a három év óta folyó szakadatlan gyűlölködést és marakodást*” – írta. *Kötelességünk a „belső egység megteremtése és az új Magyarország szerves felépítése.”* Kell, hogy mindannyian érezzük a „*történelmi felelősség rettenetes súlyát.*”

Az első feladatok között említette a már meghozott *földreform-törvény végrehajtását*: „*Merészen és minden kicsinyeskedést félretéve és minél előbb végre kell hajtani ezt a törvényt s ezzel megnyitnunk az úttját a nagy, szerves reformoknak, melyek nélkül itt megújult és jobb életet teremteni nem lehet. Az agrárius gazdaságpolitika, a szociálpolitika és a nevelésügy nagy reformjai még mind hátra vannak...*” Új utakat kell találnunk! – írta. „*Szeretnünk, felemelnünk és erősíteniünk kell a szegény, megnyomorodott, a politika által oly végtelenül elhanyagolt magyar népet minden rétegében és minden egyes emberében.*”²⁸

A megalakítandó kormány politikai orientációját befolyásolni próbáló sajtóvita után nézzük meg hogyan történt az új Bethlen kormány megalakítása.

A kormány megalakítása

Az Egységes Párt nagy győzelme ellenére júniusban az ország pénzügyi helyzete tovább romlott. Az iparcikkek és az élelmiszerek árai napról-napra emelkedtek. A korona inflálódása felgyorsult. Ez a munkások és a fix fizetésű társadalmi rétegek körében nyugtalanságot eredményezett. A drágulási hullámban azt tartották a különösnek, hogy a korona árfolyama hónapok óta nem változott Zürichben, azt továbbra is 0,60 svájci franc-on jegyezték. Ebből arra következtettek, hogy a korona

²⁶ Szózat, 1922. VI. 10, 1–2.

²⁷ Népszava, 1922. VI. 10, 1–2.

²⁸ Szózat, 1922. VI. 18, 1.

belső vásárló értékének romlása kezdődött el. Tudták, hogy ezt a belső értékleledést rövid idő múlva a külföldi is követni fogja. Ezt a gazdasági életet fenyegető viharoknak tekintették. Ilyen gazdasági és pénzügyi helyzetben kezdte meg Bethlen a kormányalakítási tárgyalásait. E témával a szakirodalom még nem foglalkozott.

Bethlen tárgyalásai

Ennek politikai előzményének tekinthetjük a választások első fordulója után azt a hírt, hogy a Tisza István által vezetett volt munkapártiak külön szervezkednek az Egységes Pártban. Azért, hogy a „*kormánypolitikát a liberális vizek felé tereljék.*” Formális megbeszéléseket még nem tartottak, de „lelki kényszernek érzik, hogy Tisza István szavának érvényt szerezzenek” az Egységes Pártban. Mintegy 40 régi politikus akciójáról volt szó, akikhez a megválasztott képviselők közül is csatlakozni fognak. Közvetlen célnak tekintették, hogy Gömbös kezéből kiragadják a hatalmat, és minél előbb kiszorítsák a hatalomból. Ezek a politikusok „*esküdt ellenségei az ébredő-reakciós politikának.*” Azt vallják, hogy „*elég volt a mellékkormányokból.*” Egy kormánya legyen az országnak, de az legyen ura a belpolitikai helyzetnek.

E konzervatív-liberális politikusok vezérüknek Bethlent szerették volna megnyerni. Ennek ára – Az Újság szerint – az, hogy a miniszterelnöknek „*függetlenül kell magát*” Gömböstől és társaitól, szakítania kell az „*antiliberális irányzat exponenseivel.*” Ez a politikai csoport az új nemzetgyűlés elnökének Gaal Gasztont kívánta, mert ő liberális és olyan egyéniség, akinek a „*tárgyalagosságában az ellenzék is megbízik.*” Al-elnökjelöltjük Scitovszky Béla volt, ha június elsején sikerül elnyernie a mandátumot. Háznagynak Kállay Tamást szerették volna megnyerni. Velük szemben Gömbösöknek más jelöltjeik voltak. Ők például Petry Pált akarták háznagynak.²⁹

Bethlen a második forduló eredményeinek megismerése után kezdte el kormányalakítási tárgyalásait. Ezek titkosan folytak: sem Bethlen, sem az érintettek nem nyilatkoztak. Az Újság június 3-i száma – kitűnő forrásra hivatkozva – azt közölte, hogy nagy változás előtt van a kormány. Valószínűnek tartotta: Bethlenen kívül csak Kállay Tibor pénzügyminiszter és Belitska Sándor honvédelmi miniszter maradnak meg a helyükön. Ez a hír, – mint látni fogjuk – majdnem pontosnak bizonyult. Az viszont nem, hogy Gömbös lehet az új belügyminiszter.³⁰

A másnapi Világ már a kormány rekonstrukciója címmel közölte, hogy a hírek szerint az Egységes Párt győzelme miatt a „*mai koalíciós kormányzás átadja helyét a pártkormányznak.*” Tehát a kormány miniszterei és államtitkárai csak az Egységes Párt tagjaiból fognak állni. A kormánytámogató KNEP tagjaiból nem lesz miniszter és államtitkár.

---

²⁹ *Az Újság*, 1922. VI. 3. 2.

³⁰ *Az Újság*, 1922. VI. 3. 1.

Klebelsberg nem marad belügyminiszter, ő a kultusztárcát veszi át. Gróf Ráday Gedeon belügyminiszter, államtitkára Gömbös lehet. Az a hír is tartotta magát, hogy Gömbös lesz a belügyminiszter. Hegyeshalmy kereskedelmi miniszter helyébe pedig báró Lers Vilmos lép. Tudni vélték, hogy június 2.-án Gömbös a belügyminisztert és a főispánjait tette felelőssé azért, hogy sok választóközvetben a nem hivatalos egységspárti jelölteket támogatták.³¹

A kormány tagjai június 7-én este minisztertanácsot tartottak, ahol Klebelsberg belügyminiszter beszámolt a választások addigi eredményéről. Az értekezletről nem adtak ki hivatalos jelentést. Ez a minisztertanácsi jegyzőkönyv pedig hiányzik, vagy el sem készítették. A Szózat úgy tudta: a belügyminiszter szerint a nemzetgyűlésben az Egységes Pártnak kétharmados többsége van biztosítva.³²

Ezért a Világ szerint Gömbös kijelentette: a kormánynak a jobboldal felé kell orientálnia.³³ Gömbös a neki tulajdonított nyilatkozatot apokrifnek jelentette ki. „*Orientációm nem szoktam változtatgatni sem balra, sem jobbra. Egy orientációm van és ez a párt-vezérhez igazodik.*” E nyilatkozat is jelzi Bethlen és a Gömbös közötti alafölérendeltségi viszonyt.

A Szózat ismertette a Londonban megjelenő Temps c. lap Egységes Párt győzelméről írt cikkét. Ez azt bizonyítja, – írták – hogy a „*nemzet többsége helyesli a kormány bölcs és mérsékelt politikáját.*” *Dicsérték a miniszterelnök kampányát, amely „nem a pártpolitikát, hanem a nemzeti egység frontját akarja megalkotni.*” Így az „*osztályok kibékítése nem marad üres jelszó*” – írta az angol újság.³⁴

A Szózat még június 10-én is állította: nincs alapja a kormány rekonstrukciójáról szóló híreknek. Viszont elismerte: 9-én Bethlen megbeszéléseket folytatott Gaál Gasztonnal a nemzetgyűlés volt elnökével. Ezen az új nemzetgyűlés megnyitásának formáságairól tárgyaltak. Az Egységes Pártban tényként kezelték: újra Gaál lesz a nemzetgyűlés elnöke.

A liberális lapok közölték: június 8-án este a miniszterelnökségen bizalmas tanácskozások voltak. A Szózat szerint akkor a miniszterelnök estélyt adott. Vendégül látta Horthy Miklós kormányzót és nejét, József királyi herceget és családját, Albrecht királyi herceget, az összes Budapesten tartózkodó külföldi követeket, Kállay Tibor pénzügyminisztert, Klebelsberget, Gömböst és másokat.³⁵ E fogadáson a kormányalakítással kapcsolatos bizalmas megbeszélések is folyhattak. Ezekről valószínűleg a követjelentésekben találnak majd anyagokat a jövő kutatói.

---

³¹ Világ, 1922. VI. 4, 3.

³² Szózat, 1922. VI. 9, 5.

³³ Világ, 1922. VI. 8, 2.

³⁴ Szózat, 1922. VI. 8, 4.

³⁵ Szózat, 1922. VI. 10, 3. A választási kampányról és a kormányalakításról érdemes lenne megnézni a követi jelentéseket.

E bizalmas tanácskozásokon Gömbös küzdött a kormányzati hatalom egy részének megszerzéséért. Az Újság határozottan állította: a Gömbös- és a Wollf-csoport Klebelsberget ki akarták szorítani az új kormányból. Szerintük a belügyminiszter „*vörös posztó az ellenzék szemében.*” Ez igaz volt! Állították: lényegesen enyhülne az ellenzék új kormány elleni fellépése, ha ő kimaradna az új kabinetből. Erre Az Újság így reagált: ezt Gömbösék azért hangoztatják, hogy ők, akik a választási kampányban a „*háttérből irányították az ellenzék kiirtását*” elkerüljék a felelősségre vonást. Itt nem „*személyi harcról, hanem elvek összeütközéséről van szó.*” Ha Gömbös maradna felül, – írták – az a volt munkapárti politikusok „*háttérbe való szorítását*” jelentené, és az Egységes Párton belül jelentős szerep jutna az ÉME-nek. Azt is megírta, hogy Klebelsberg azért is távozik a belügyminisztérium éléről, mert nem akarja vállalni a felelősséget azokért a törvénytelenésekért, amelyek a választásokon történtek. Ő egy percig sem akar szerepelni „*Gömbös hátvédjeként.*”³⁶

Klebelsberg június 12-én a Sopron vármegye c lapnak a soproni választási eredményekről, – ahol ő Andrásytól és Hébelttől is vereséget szenvedett – nyilatkozva már bejelentette: „*A belügyminiszteri tárcától megválok, miután a küldetésemet és a feladatomat a választói rendelet megalkotásával befejezetnek, elvégzettnek tekintem.*” Ő tehát küldetésének tekintette az akkori Európában már példátlan vidéki nyílt szavazási rendszer újbóli bevezetését, amely aztán 1938-ig fennállt. Talán a tudata mélyén érezte a felelősségét is, mert így fejezte be a nyilatkozatát: „*Elég volt nekem a rendőrmínisterségből. A kultuszminiszteri tárca vezetését fogom átvenni.*”³⁷ Tehát, Bethlen és a volt munkapárti politikusok – minden kritika és intrika ellenére – ragaszkodtak Klebelsberghez.

Bethlen május 7-i Hajdú és Bihar megyei kampánykörútja után, Nagyatádi Szabó nem vett részt a miniszterelnök további választási körútjain. Azután csak Somogy megyében, illetve saját két választókerületében kampányolt. Több alkalommal is betegeskedett. Nyilván megviselték a volt parasztképviselő barátai vereségei, és ahogyan azok történtek. Mindezek miatt csak június 12-én érkezett Budapestre. Másnap tárgyalt Mayer Jánossal és elégedetlenkedő híveivel. E tanácskozások után maga kereste fel a miniszterelnökségen Bethlent, akivel hosszabb ideig tanácskoztak.³⁸

Ennek tartalmára csak a kisgazdapárti sajtóban megjelent cikkekből következtethetünk. A Magyar Falu c. hetilap június 18-i számában megjelent „*Legyen vége a komédiának*” c. vezércikk szerint Nagyatádi és Mayer mindig is azon a véleményen voltak, hogy az „*országot csak az összes polgárainak vállvetett munkája mentheti meg a végpusztulástól.*” Ez különösen érvényes ebben a válságos pénzügyi helyzetben. A gazdasági katasztrófa elhárítása elsősorban a „*mezőgazdasági termelés teljes erejű beindításától és fokozásától függ.*” A parasztság sikere a „*város lakosságának a boldogulása*

³⁶ Az Újság, 1922. VI. 14. 3. és uo. 1922. VI. 15. 1.

³⁷ Világ, 1922. VI. 14. 3.

³⁸ Szózat, 1922. VI. 14. 2.

is” – írták. De ha a parasztságra az „*összes többi társadalmi osztály terheit ráarakják, és ezek eltartását ránézve kötelezővé teszik,*” akkor elégedetlenség gyülemlik fel bennük.

Úgy vélték, hogy az elmúlt években a parasztság az „*intézményes elnyomás béklyóitól megszabadult, ne akarjon senki újabb elnyomást társadalmi úton rendszerezíteni és a jobbágyságot modern formában visszaállítani.*”

Ezért az új nemzetgyűlés első feladatának tartották olyan törvények meghozatalát, amelyek biztosítják a parasztságot arról, hogy „*amit termel, az az övé és ne éljen örökös bizonytalanságban affelől, hogy megfeszített munkájának eredménye minden pillanatban semmivé válhat.*” Ezért legyen vége a komédiának – írták – mert különben a „*nép haragja fogja elsöpörni*” a komédiázókat.³⁹

Miről van itt szó? Arról, hogy voltak, akik az ország nehéz gazdasági és pénzügyi helyzetében újra javasolták a mezőgazdasági termények rekvirálásának bevezetését, azaz egy bizonyos mennyiségnek államilag megszabott felvásárlását. Azért, hogy az ún. ellátatlanokat el tudják látni a szabadforgalomban vásárolhatónál olcsóbban. Ezt a törekvést képviselte az MSZDP. A Népszava naponta adott hírt a kenyér, az alapvető élelmiszerek gyors drágulásáról és a bérből-fizetésből életet sújtó inflációról és a szegénység terjedéséről. E nyomás alatt a mezőgazdasági termékek rekvirálásának újbóli bevezetését látta szükségesnek ún. Közélelmezési Tanács is, amelynek vezetője gróf Hadik János volt. Erre jó példa volt a gabonaforgalom újbóli korlátozását javasló és már a minisztertanács előtt lévő rendelet. Nagyatádi és csoportja e tervek ellen élesen tiltakozott és ezzel az árutermelő parasztság érdekeit is védte.

Június 14-én Bethlen Mayer Jánossal is tárgyalt, aki 1921. december elejétől a második Bethlen kormány földművelésügyi minisztere volt. A Világ szerint azért, mert még nem dönt el, hogy ő vagy Nagyatádi Szabó lesz-e a földművelésügyi miniszter. Erre az Egységes Párt félhivatalos közleményéből következtettek, amely az előző nap még azt közölte, hogy Nagyatádi marad a párt elnöke és Gömbös pedig az ügyvezetője. Ezzel „*óhajtják hidegre tenni*” – írták. Egyébként úgy jellemezték a helyzetet, hogy „*Nagyatádi Nagyatádit, Mayer Mayert akarja a földművelésügyi minisztérium élén látni.*” Ugyanakkor a Bethlennel való tárgyalásokon mindketten ragaszkodtak Kószó István belügyi államtitkárságához.⁴⁰

Erre azért is igényt tartottak, mert közben Bethlen – a volt munkapárti politikusokkal egyeztetve – Rakovszky Ivánt kérte fel új belügyminiszternek. Ő 1910-ben került be a parlamentbe és Tisza István leghűségesebb hívei közé tartozott. A régi országgyűlésben ő terjesztette be a konzervatív közigazgatási reformot, amit az akkori Kisgazdapárt elfogadhatatlannak tartott. Ő volt az, aki 1921. augusztus végén a vármegyék kongresszusán élesen támadta a Kisgazdapárt demokratikus közigazgatási reformterveit. Mindezek miatt a *Világ* úgy vélte, hogy belügyministersége „*nyílt hadüzenetet jelent*” Nagyatádiéknak.

³⁹ *Magyar Falu*, 1922. VI. 18, 1.

⁴⁰ *Világ*, 1922. VI. 15, 1.

Hegyeshalmy Lajos nehezen megszerzett győri mandátuma nem volt elég ahhoz, hogy továbbra is kereskedelmi miniszter maradjon. Ugyanis pártja, a KNEP csak 12 mandátumot szerzett a választásokon. Ezért Bethlen június 14-én már báró Lers Vilmossal tárgyalta, aki szintén a volt Munkapárt politikusa volt. Megállapodásra azonban nem jutottak. Aznap este az Egységes Párt klubjában már Scitovszky Tibort is emlegették, mint Hegyeshalmy utódját.

A kormánytámogató KNEP meggyengülésével magyarázható az is, hogy, Vass Józsefnek át kellett adni a vallás- és közoktatási minisztériumot Klebelsbergnek. Neki és pártjának meg kellett elégednie a népjóléti tárcával. Államtitkára báró Petrichovich Horváth Emil maradt. Ez azt jelentette, hogy a harmadik Bethlen kormány sem csak az Egységes Párt kormánya volt, hanem a miniszterelnök újra koalíciós kormányt hozott létre.

Bethlen Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyi minisztert – aki elveszítette a vásárosnaményi választásokat – is lecsérélte. Valószínűleg nem csak a választások elvesztése miatt. Tomcsányit – a Bethlen iránti szerverizmus miatt – a liberális lapok mindig is támadták. A választási kampányban például azzal, hogy az 1918 novemberében ő készítette el egy szakértői anyagot, amelyben azt állította, hogy a belgrádi katonai konvenció megkötésére szükség van. Ez még a jobboldal szemében is diszkreditálta Tomcsányit.

Az sem volt véletlen, hogy a politikai elit lapja a Pester Lloyd június 8-i száma újra felvetette az 1919 novemberében a Duna-Tisza közén történt szörnyű rablógyilkosságok ügyét. Konkrétan azt, hogy annak börtönben ülő elkövetői hogyan kaphattak a választások előtt amnesztiát? E lap azt is megírta, hogy az „*elkövetett többszöri rablógyilkosságok tetteseinek szabadlábra helyezését*” Tomcsányi rendelte el. Ezt a Horthy Miklós kormányzó által a második királypucss után, 1921. november 3-án elrendelt amnesztia alapján tette. A Pester Lloyd azonban felhívta Tomcsányi figyelmét a rendelet utolsó előtti bekezdésére. Eszerint olyan személyek „*akiknél a büntetés oka nyereszkedési vágy volt*” közkegyelemben nem részesülhetnek. Az igazságügyi miniszter az MTI-nek még magabiztosan nyilatkozta: „*teljesen tudatában van állásából folyó felelősségének, úgy politikai, mint jogi vonatkozásban egyaránt.*” E témát a liberális lapok mellett a Népszava is felkarolta. Tomcsányi menthetetlen volt! Lehetséges, hogy az adott belpolitikai szituációban a volt munkapárti politikusok Bethlen tudtával, így buktatták meg. Ennek következtében 14-én a sajtó még csak azt tudta, hogy a miniszterelnök a bírói kar egyik tagját szeretné megnyerni igazságügyi miniszternek.⁴¹

Június 16-án Bethlen kormányalakítási tárgyalásai befejeződtek. Új, harmadik kormányának tagjai lettek: belügyminiszter: Rakovszky Iván, pénzügyminiszter: Kállay Tibor, kereskedelmi miniszter: Valkó Lajos, külügyminiszter: gróf Bánffy Miklós, vallás- és közoktatási miniszter: gróf Klebelsberg Kunó, igazságügyi minisz-

---

⁴¹ *Világ*, 1922. VI. 9. 4.

ter: Daruváry Géza, földművelésügyi miniszter: Nagyatádi Szabó István, honvédelmi miniszter: Belitska Sándor, népjóléti miniszter: Vass József, közéletmezési miniszter: Térfly Béla.

A harmadik Bethlen kormánynak négy új tagja volt: Rakovszky, Valkó, Daruváry és Nagyatádi Szabó. A 11 tagú kormány jellemzője, hogy közülük nyolcan nem voltak tagjai a parlamentnek: Rakovszky, Walkó, Bánffy, Klebelsberg, Vass, Daruváry, Belitska és Térfly. Ezért ők elsősorban nem az Egységes Párttól, hanem a miniszterelnöktől függtek. Ennél is fontosabb, hogy az új kormány tizenegy tagja közül Nagyatádi kivételével mindenki tagja volt a Tisza-féle Munkapártnak.

Daruváry Géza 1866-ban született. Jogi tanulmányit Budapesten és Lipcsében végezte. Rövid ügyvédeskedés után külügyi szolgálatba lépett. Európa több városában volt konzul, majd főkonzul, aztán a kabinetirodán dolgozott. 1910-ben kinevezték a kabinetiroda főnökévé. Így Ferenc József uralkodásának végéig minden királyi kézirat az ő kezén ment keresztül. Ezért jól ismerte az akkori magyar belpolitikai viszonyokat. Báró Sztérényi József akkori kereskedelmi miniszter kinevezéskor azt állította róla, hogy „*egyénisége bizalomgerjesztő, karaktere azonban a zárkózottság.*”⁴² Bethlennek éppen ilyen igazságügyi miniszterre volt szüksége.

Mint láttuk Hegyeshalmy kereskedelmi miniszter helyére végül is Valkó Lajos került. Ő fiatalágát bankszolgálatban töltötte. Ezért feltételezték, hogy miniszterré történő kinevezését a nagybankok ajánlásának köszönhetné. A Világ fontosnak tartotta kiemelni, hogy elődjéhez képest már az is jelentős haladás lenne, ha ezután a minisztériumban érvényesülnének azok a reális elvek, az az elasztikus mozgékonyaság, amelyek a fővárosi nagybankok vezetését jellemezték.

A Szózat viszont azt emelte ki, hogy Valkó legutóbb a külügyminisztériumban volt a gazdasági ügyek vezetője, azt megelőzően pedig a pénzügyminisztérium államtitkára, 1918 szeptemberében pedig Wekerle Sándor miniszterelnök jobb keze. Egyike volt azoknak, akik Magyarországot a trianoni tárgyalásokon képviselték. Azóta részt vett a római, a párizsi és a bécsi gazdasági tárgyalásokon.⁴³

A liberális lapok az új belügyminisztert is pozitívan jellemezték. Ő olyan politikai iskolából érkezett – írták –, amely tiszteletben tartotta a hivatali hierarchiát. A szolgabíró nem ismerte el fölöttes hatóságnak a miniszterrel szemben. A „*társadalmi egyesületeknek nem adta meg a területenkívülség jogkörét az országban, és nem engedte meg azt, hogy a közigazgatás gépezetében minden keréknek, minden csavarnak külön politikája legyen.*” Ha ezen elveket Rakovszky át tudja ültetni a gyakorlatba – írták –, már akkor is nagyot fog előbbre lépni a konszolidáció.

Nagyatádi Szabó földművelésügyi miniszterrel pedig joggal állították, hogy „*más-ként tér vissza oda, mint ahogy elment.*” Korábban ő, mint politikai vezér lett mi-

---

⁴² *Világ*, 1922. VI. 17, 1.

⁴³ *Szózat*, 1922. VI. 17, 2.

niszter, háta mögött a jelentős Kisgazdapárttal. Most pedig, mint szakminiszter tér vissza, jelentős politikai támasz nélkül.⁴⁴

A kormány újjáalakításával Bethlen megvalósította azt a régi tervét, hogy annak tagjait elsősorban a volt Munkapárt tapasztalt konzervatív-liberális politikusaiból állította össze. E kormányt politikailag Bethlen és Nagyatádi Szabó reprezentálták: annak politikai színezetét ők képviselték és így a várható politikai támadásokat is nekik kellett feltartóztatniuk.

Az új miniszterek kiválasztása az Egységes Párt jobbszélén erős tiltakozást váltott ki. Wolf Károly és hívei még 15-én is élesen támadták Rakovszkyt és tiltakoztak Klebelsberg vallás- és közoktatási minisztersége ellen is.

Nagyatádi és Mayer kérésével szemben Bethlen és Rakovszky ragaszkodtak Kószó belügyi államtitkár menesztéséhez. Ezért a volt kisgazdapárt újkonzervatív csoportja helyette Schandl Károly volt földművelésügyi államtitkárt javasolta. Schandl helyére pedig Ivády Bélát szorgalmazták. Gömbös fajvédő csoportja Pekár Gyula közoktatási államtitkár helyére Petry Pált javasolta.

Bethlen június 16-án este megjelent az Egységes Párt Eszterházy-utcai székházában. Üdvözölte a párt tagjait, majd Kószó Istvánnal vonult vissza hosszabb megbeszélésre. Ezután Kószó lemondott a belügyi államtitkárságról. Egyébként a kormány megalakítása előtt más államtitkárok kinevezésében sem tudtak véglegesen dönteni.

Az új kormány kinevezése a hivatalos lap június 17-i számában jelent meg. Másnap – vasárnap – a kormány tagjai letették a hivatali esküt Horthy Miklós kormányzó kezébe. Aztán Horthy először az új minisztereket fogadta, majd a távozó miniszterek búcsúkihallgatása következett.⁴⁵

A 8 Órai Újság, – amelynek irányvonala a volt munkapárti politikusokhoz állt közel – megállapította: az új kormányt az „*egyéni értékek és elvi egység tekintetében magasabb színvonalra emelte a rekonstrukciót. Az ország bizalommal üdvözli ezt az átalakulást.*”⁴⁶

Ugyanakkor a kormány liberálisabb személyi összetételének örülő ellenzéket Rassay joggal figyelmeztette: a személycserék nem jogosítják fel őket „*egy demokratikus és liberális haladás reményére,*” mert a kormány támaszai között még ott vannak azok az erők, amelyek az addigi kurzust is támogatták és a választásokon is olyan atrocitásokat csináltak, amelyek a „*jog és a demokrácia*” megtagadását jelentik.⁴⁷

Az Újság szerint Bethlen új kormányát az Egységes Párt három nagy erőcsoportjára építette fel: az első a Nagyatádi Szabó által irányított volt kisgazdapártiak csoportja. Őket a falu, illetve a parasztság politikai képviselőinek tartotta. A parasztpolitikus mellé olyan államtitkárt jósolt, aki a „*miniszter helyett gondolkodik,* (...)

---

⁴⁴ *Az Újság*, 1922. VI. 17, 1.

⁴⁵ *Szózat*, 1922. VI. 17, 2.

⁴⁶ *8 Órai Újság*, 1922. VI. 18, 1.

⁴⁷ *Világ*, 1922. VI. 18, 1.

mintegy ellenőre lenne, (...) egyúttal ellensúlyozója a különböző érdekeltségek részéről várható törekvéseknek.” Tehát e cikk a volt Kisgazdapárt liberális- agrárdemokrata és újkonzervatív-agrárius szárnyát egy érdekcsoportnak tekintette.

E cikk az Egységes Párt másik bázisának a „*régi politikusok frakcióját,*” vagyis a volt munkapártiakat és a disszidenseket tekintette. Ide sorolták az új belügyminisztert és államtitkárát, a pénzügy- az igazságügyi és a vallás- és oktatási minisztereket.

A helyzetelemző cikk szerint Bethlen harmadik bázisának a „*Gömbös–Wolff–Huszár–Ernst csoportot*” szemelte ki. E csoport mellett az ébredők egy „*mellékpillért*” jelenthetnek. Ez a csoport a „*keresztény jelszavak felé*” fogja szorítani a kormányzati politikát. Ők lesznek az Egységes Párton belüli liberálisok ellenfelei. Őket Vass József képviselte a kormányban. Bethlen még egy parlamenti alelnökséget is ígért nekik. A cikk úgy vélte, hogy az Egységes Párton belüli erőviszonyok miatt a miniszterelnök nem adhat „*határozottabb irányt a kormányzati politikának.*” Hiszen csak kompromisszumokkal tudta/tudja összetartani e különböző politikai nézetű csoportokat.⁴⁸

E gondolatok lényegében jól összegzik a választások után kialakult kormánypárti erőviszonyokat és Bethlen kompromisszumos megoldási lépéseit. Ezek is bizonyítják Bethlen kiváló politikusi képességeit.

Az új kormány bemutatkozása az Egységes Pártnak

1922. június 17-én az új kormány bemutatkozott a Keresztény Kisgazda-, Földműves és Polgári Párt parlamenti képviselői előtt. A kormány részéről ott voltak: Bethlen, Klebelsberg, Kállay, Rakovszky, Walkó, Daruváry és Nagyatádi Szabó. Ő – mint az Egységes Párt elnöke üdvözölte a megválasztott képviselőket. Hangsúlyozta: a pártnak abszolút többsége van, ezért kötelessége az „*országot a rettenetesen súlyos*” időkben vezetni. „*Sok a bajunk és rettenetesen nagyok. Megélhetésünk és általában gazdasági életünk oly rettenetes viszonyok között van, amilyenek közt még sohasem volt ebben az országban. A nép százazrei nyomorognak, és a megélhetésük sincs biztosítva. Ez rettenetes helyzet. (...) nemcsak a fixfizetéses osztályoknak a megélhetése ütközik nehézségekbe, hanem az őstermelő mezőmunkások sem kapnak munkát...*” Ebben a gazdasági helyzetben mindenki kötelessége, - mondta - hogy e rettenetes helyzet javítására, a „*megélhetés biztosítására*” összefogjon. Remélte, hogy ezt a munkát az ellenzék is támogatni fogja.

Bethlen így kezdte beszédét: Mi elvekkkel mentünk a választóközönség elé, „*politikai, társadalmi és felekezetek közötti egységet*” hirdettünk. Csak a nemzeti egység megteremtésével és csakis a „*polgári munka, a polgári rend révén*” lehet ezt az országot kivetelni abból a süllyedésből, amelybe beletaszították. „*Mi nem a népnek a szen-*

⁴⁸ *Az Újság*, 1922. VI. 14, 3.

vedélyére apelláltunk, – mondta – *hanem a népet megnyugtatni akartuk. Nem izgatunk társadalmi osztályt társadalmi osztály ellen.*” Visszautasította az ellenzék vádjait, hogy az Egységes Párt „erőszakos eszközökkel” érte el a választási győzelmét. Akik ezt mondják, azok „optikai csalódásba esnek.” Tagadta, hogy a „közhatóságoknak a rend fenntartása érdekében tett intézkedései” az ellenzék ellen irányultak volna. Sőt! Cini-kusan kijelentette: „*Sajnos, a tett intézkedések (...) nem voltak elegendők, (Úgy van! Úgy van!), hogy egyik-másik esetben a közrendet megóvják.*”

Bethlen úgy vélte: a legitimista és a liberális ellenzékkel szemben is a „*nemzet nekünk adott igazat. (...) A jogrendnek és a szabadságjogoknak örei egyedül mi vagyunk. A jogrendnek és a szabadságnak feltétele, hogy elsősorban mindenki, a társadalmi rétegek, a felekezetek és a hatóságok is minden körülmények között kötelességüket teljesítsék.*”

A választási eredményekre hivatkozva állította: „*Az ország a hatalmat a mi kezünkbe adta. A hatalommal élni nemcsak jog, de kötelesség is.*” Ők a felesleges és az ok-talan küzdelmet nem fogják felidézni, – mondta – de ha az ellenzék rájuk kényszeríti azt, akkor „*ezt a harcot meg kell vívni és meg is fogjuk vívni.*” Ezt azonban az ország érdekében fogják tenni. Figyelmeztette a párt képviselőit, hogy az ellenzékiek „*meg fogják próbálni a sorainkat megbontani az intrika és a csábítás fegyvereivel.*” Ezért három dolgot kért a képviselőktől: bizalmat, őszinteséget és pártfegyelmet.

A konkrét parlamenti teendőkről kijelentette: „*Mindenekelőtt az indenmitást kell biztosítanunk, mert hiszen a kormánynak felhatalmazása június végén lejár.*” Ezért a költségvetésről még előtte kell a nemzetgyűlésnek szavaznia. Ha az ellenzék miatt az ország törvényes rendjét biztosítani nem tudják, – mondta – akkor a „*házzsabályokat módosítjuk és az 1913. évi házzsabályok érvényre emelésével a parlamenti rendet helyreállítjuk.*” Ez a háború előtt elfogadott kivételes házzsabályok bevezetésével való fenyegetést jelentette, amely az ellenzék parlamenti lehetőségeit korlátozta volna.

Az új kormány programjáról Bethlen csak általánosságokban beszélt. Jellemző volt rá, hogy az indenmitás elfogadása után – de még a nyári szünet előtt – tervezte a főrendiház reformjának elfogadását is. Úgy vélte szükséges, hogy az egykamarás rendszerről áttérjenek a kétkamarásra: „*természetesen az ósdi főrendiház demokratikus*” reformjával. Rövid nyári szünet után a pénzügyi reformok elfogadását tervezte, amelyekkel biztosítani lehet az államháztartás egyensúlyát, a korona további inflálódásának csökkentését. Ezután kerülne sor a közgazdasági, szociális, gazdasági és egyéb reformokra. E törvényjavaslatok elkészültek és ígérte, hogy azokat idejében fogják a párt elé terjeszteni.⁴⁹ Tehát, Bethlen az Egységes Párt értekezletén a kormány terveiről csak nagyvonalakban számolt be. Lényegében nem adott egy koncepciózus programot, illetve került a konkrétumokat.

A pártról viszont – valószínűleg a kiszagdák megnyugtatására is – kijelentette: annak erős szervezettel kell rendelkeznie. Ezért meg kell szervezni a párt központját és magát a pártot, vidéken és a parlamentben is. Szerinte ez teszi a pártot alkalmassá

---

⁴⁹ *Világ*, 1922. VI. 18, 1.

egyrészt arra, hogy „megvívja a parlamenti harcot,” másrészt, hogy elvégezze azt a munkát, amely rá vár.⁵⁰ E nyilatkozat azt mutatja, hogy Bethlen még ekkor is szervezett tömegpártban gondolkodott.

Ezután a pártértekezlet új pártvezetőséget választott: Nagyatádi Szabó helyett – aki mint láttuk földművelésügyi miniszter lett – Mayert választotta meg a párt új elnökének. Társelnökök lettek: Kenéz Béla és gróf Ráday Gedeon. Alelnökök: Sorokópátkai Szabó István, Bottlik József, Szijj Bálint, Gömbös Gyula, báró Lers Vilmos, Lévy Mihály és Nagy Emil. Az első négy alelnök a volt Kisgazdapárt újkonzervatív-agrárius, a liberális-agrárdemokrata és a fajvédő csoportjait képviselték. Az utolsó három alelnök pedig a volt disszidenseket és munkapártiakat. Gömbös a párt ügyvezető alelnöke maradt. Elhatározták, hogy a párt Intéző Bizottságát csak a parlamenti szakbizottságok után választják meg.

E pártértekezlet 21 tagú vitarendező bizottságot is választott, ami addig csak az ellenzékben lévő pártoknál volt szokás. Ez lesz az a testület, amely a párt parlamenti vitákon való részvételét szervezte meg. A tagfelvételi bizottság elnöke: Fay Gyula lett. Tagjai: Almásy László, gróf Teleki Tibor, Rencs János, Hadházy Zsigmond. Az alelnök a volt disszidenseket, a következő két tag a volt munkapártiakat, az utóbbi kettő a kisgazdákat képviselték.

A vezetőségválasztás után Mayer köszönte meg a bizalmat. Kijelentette: „*Nem szabad egyoldalú politikát folytatni. Nem szabad megfélekezni arról, hogy feladatunk minden társadalmi osztályról gondoskodni. Szociális és józan irányú reformokkal kell enyhíteni a szenvedő tömegeket.*”⁵¹ E gondolatok kapcsolódtak Nagyatádi Szabó beszédéhez és mutatják, hogy az Egységes Pártban maradt agrárdemokrata csoport és annak vezetői továbbra is fontos feladatnak tartják a szociális problémák enyhítését.

Az értekezlet – Bethlen előterjesztése alapján – elfogadta a parlamenti tisztségek elosztását is: házelnöknek Gaal Gasztont, alelnöknek Scitovszky Bélát jelölte. Ő az utolsó országgyűlés volt munkapárti alelnöke volt. A másik alelnöki helyet fenntartották a koalíciós partner KNEP-nek (Ernst–Huszár-párt).

A nemzetgyűlés jegyzőivé jelölték: Petrovics Györgyöt, Forgács Miklóst, Bodó Györgyöt, Héjj Imrét és Perlaky Györgyöt. Egy-egy helyet fenntartottak az Ernst–Huszár-párt, az MSZDP és a polgári ellenzék számára. A háznagyi tisztségre Karafiáth Jenőt jelölték, majd határoztak a nemzetgyűlési bizottságok megalakításáról.⁵²

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az Egységes Párt új vezetősége lényegében megfelelt a választások után kialakult párton belüli erőviszonyoknak. Tehát annak, hogy a volt munkapárti, disszidens és újkonzervatív-agrárius csoportok megerősödtek, a liberális-agrár-demokrata és a fajvédő csoportok pedig meggyengültek.

---

⁵⁰ *Világ*, 1922. VI. 18. 3.

⁵¹ *Szózat*, 1922. VI. 18. 3–4.

⁵² *Szózat*, 1922. VI. 18. 3–4.

Ezt bizonyítja az is, hogy az Egységes Párt egyik társelnöke az a gróf Ráday Gedeon lett, akit 1921-es belügyminisztersége alatt a Kisgazdapárt agrár-demokratái gyakran támadtak. Az előző nemzetgyűlés két alelnökét: Kenéz Bélát és a Bottlik Józsefet nem jelölték erre a posztra, de – mint láttuk – Kenézt a párt egyik társelnökévé, liberális Bottlikot pedig az egyik alelnökévé választották. A fajvédő csoport meggyengülését mutatja, hogy a kormányátalakítás előtti hírek ellenére Gömbösből nem lett sem belügyminiszter, sem államtitkár, hanem maradt a párt ügyvezető alelnöke.

Bethlen jórészt a volt munkapárti, illetve a disszidens politikusokból állította össze a harmadik kormányát. Mint láttuk ők ellenezték Gömbös kormányba kerülését is. Ők a *konzervatív liberalizmust* képviselték és ezen elvek alapján kívánták konszolidálni a rendszert. Ez felelt meg a magyar uralkodó osztályok (nagybirtokosok és tőkésék), az úri középosztály, a gazdag- és középparasztság, illetve a politikai elit érdekeinek. Ezen bonyolult és sokszor egymásnak feszülő érdekek ütköztetésének és a lehetséges kompromisszumok kimunkálásának egyik legfontosabb terepe lett az Egységes Párt.

Értékelések

Ezzel a témával már foglalkozott a szakirodalom. *Szabó Ágnes: A konszolidáció kezdete – 1922 c.* 1999-ben megjelent tanulmánya 4 oldalban összegzi e választások budapesti s országos eredményeit. A szerző azonban nem jelzi, honnan vette az adatokat? Szabó a választások első fordulójának kormánypárti eredményeit úgy értékeli, mintha azok tiszta választásokon jöttek volna létre. „*A keresztény-nemzeti eszme hirdetése jól funkcionált, - írja - és országszerte szavazóurna elé szólította a polgárokat.*” Egyébként is úgy állítja be, mintha csak a „*jól átgondolt, előkészített és megszervezett választásokon*” múltott volna az Egységes Párt nagyarányú győzelme.⁵³ E választások eredményeinek bemutatásánál *Paksy Zoltán: Választások Bethlen-módra – 1922 c.* tanulmányában sem foglalkozik azzal, hogy azokat Bethlen, Klebelsberg és Gömbös a vidéki nyílt szavazás újbóli bevezetésével és a kormányzati és közigazgatási törvénytelenségek elkövetésével érték el. Ő így fogalmaz: „*A győzelmet a reális várakozásoknak megfelelően a kormánypárt szerezte meg.*”⁵⁴

*Paksy azonban legalább témánk szempontjából megfogalmazott egy problémát: „A kisgazdák kiszorítását a politikai hatalomból leginkább a 'csizmás', azaz a paraszti származású képviselők megfogyatkozása jelezte. Ez a párton belül nagy légedetlenséget keltett:”*⁵⁵

---

⁵³ Parlamenti választások Magyarországon 1920-1998. Szerk.: Földes György, Hubai László Második, bővített, átdolgozott kiadás. Napvilág K. Bp. 1999. 101. és a 103.

⁵⁴ Paksy.: 104.

⁵⁵ Paksy.: 108.

Talán az eddigi alapkutatások hiányosságainak is következménye, hogy a szintézisek már egyáltalán nem foglalkoznak az 1922-es nemzetgyűlési választások eredményeinek ismertetésénél a kormányzati és közigazgatási törvénytelenségekkel. Ormos Mária: Magyarország a két világháború korában c. szintézisében a választási eredmények legfontosabb adatai után ezt olvashatjuk: „A kormánypártnak kényelmes többsége volt a parlamentben. (...) Úgy tűnt, hogy vége az 'átmenetnek', és létrejött a konzervatív magyar csoda: a fortélyos, ám most már lényegében erőszakmentesen előállított szilárd konzervatív állam.”⁵⁶

E megállapításokat azért idéztük, hogy érzékeltsük: a rendszerváltás utáni tanulmányok és szintézisek többségében inkább a „Bethlen módra” lebonyolított 1922-es választások elismerése dominál és nem ennek a sok törvénytelenséget elkövető módszernek a kritikája. E művekben általában elmaradt annak bemutatása, hogy e választási eredményt Bethlenék nem csak a nyílt szavazás ismételt bevezetésével érték el. Hanem igen sok vidéki választókerületben a választójogi rendeletek be nem tartásával, a vidéki jelöltek és szavazók megfélemlítésével, félrevezetésével, törvénytelenségek és a közigazgatási erőszak alkalmazásával. Ezért mi az 1922-es nemzetgyűlési választásokat nem tartjuk demokratikusnak. Sőt! Kifejezetten antidemokratikusnak véljük. Tehát a „bethleni kétharmad” nem egy demokratikus választás eredménye. Vagyis az Egységes Párt, amely a bethleni konszolidáció politikai alapja lett - nem egy demokratikus választáson jött létre. Erre is gondoljunk, amikor a bethleni konszolidáció eredményeit dicsérik.

---

⁵⁶ Ormos, i.m.: 104.

József Sipos

The Results of the 1922 General Elections and the Foundation of
the Third Bethlen Government

The study examines the results of the 1922 general elections on the basis of new research into so-far unexplored sources. One novelty of the present paper is that it compares these results to the already existing research on the field, and debates the arguments of other scholars discussing the topic. The study proves that besides the 140–143 mandates of the United Party (*Egységes Párt*), the government was also supported by approximately 30 members of the parliament. This altogether meant 170–173 Christian-conservative MPs. It really stood for the “Two-Third” parliamentary support of Bethlen's government. However, the paper also calls attention to the fact that the elections yielded this result not only because of the open ballot system of the rural areas, but also due to corruption and breaching of law in the sphere of civil service. Consequently, whoever praises the system of consolidation by István Bethlen's government, should also keep in mind that it was not based on universal suffrage and secret ballot that were deemed necessary in a modern parliamentary democracy.